

דברי פרקליט המדינה לרגל פרישת השופט שהם – 2.8.18

גברתי שרת המשפטים, נשיאת בית המשפט העליון וחבר שופטיו, נשיאי ושופטי בית המשפט העליון לדורותיהם, היועץ המשפטי לכנסת, ראש לשכת עורכי הדין, אורחים נכבדים ואחרונים חביבים משפחת השופט היקרה.

השופט שוהם חוגג השנה שבעים שנה - יחד עם המדינה. ודומה שאין זה מקרה. מסע חייו עד הנה הוא פסיפס של היסודות עליהן מושתתת מדינתנו – עלייה, ביטחון, זכויות האדם ושלטון החוק.

ראשיתו של המסע – עלייה.

השופט שוהם עלה מעירק, סמוך לאחר קום המדינה, הישר לשכונת הצריפים מחלול שבתל אביב. ילדותו עברה עליו בשנותיה הראשונות של המדינה, המאתגרות והמעצבות, שמטבעם של דברים, השפיעו על עיצוב אישיותו ודמותו.

קשות היו אותן שנים למדינה הצעירה, וקשות היו ליושבי המעברות. אך זו וגם אלה, ובכללם השופט שוהם, נחלצו ממצוקת שנים אלה וחושלו לקראת עתיד טוב יותר, משגשג יותר, פורה יותר.

המשכו של המסע – הוא פסיעה לאורך עשרות שנים בשני נדבכי היסוד של המדינה - ביטחון ומשפט. הגנה על המדינה לצד ביצור זכויות הפרט בה וביסוס שלטון החוק, ושזירת שני היסודות זה בזה.

משך עשרות שנים של שירות צבאי, מילא שהם קשת רחבה של תפקידים בפרקליטות הצבאית ובבתי המשפט הצבאיים. בין אלה ניתן למנות כנקודת ציון משמעותית את תפקידו כנשיא הראשון והמייסד של בית המשפט הצבאי לערעורים באזור יהודה ושומרון. במהלך תפקידו זה הקים וביסס את התשתית הארגונית והניהולית למערך בתי המשפט הצבאיים באזור. בנוסף, שהם הקים וחנוך את בית הספר למשפט צבאי אשר הפך למוסד להכשרה משפטית צבאית בעל שם עולמי.

גולת הכותרת של תפקידיו ועשייתו הצבאית היתה בכהונתו רבת העשייה כפרקליט הצבאי הראשי, במסגרתה שקד, בין היתר, על גיבוש תפיסת עולם סדורה באשר לחשיבות עצמאות ומרכזיות מערכת המשפט הצבאית בכלל, והפרקליט הצבאי

הראשי בפרט. משנתו בענין זה נפרסה במאמר מונומנטלי, שנכתב בעקבות פסיקתו של בית משפט זה בפרשת אביבית עטיה, בה נקבעו יחסי הגומלין בין הפצ"ר והיועץ המשפטי לממשלה.

במסגרת תפקידו כפצ"ר היה שוהם שותף רב זכויות במאבק לביעור תופעת ההטרדות המיניות בצה"ל. כך למשל, השופט שוהם נטל חלק משמעותי בפרשת ניר גלילי, בה הועמד לדין משמעתי קצין בכיר בדרגת תא"ל בגין קיום יחסי מין בהסכמה עם פקודה; פרשה שהיוותה נקודת מפנה ביחס הצבא לתופעה זו, ותרמה לעיצוב הנורמות הראויות המצופות ממפקדיו.

בתפקידים ופעולות אלה, ובפעולות רבות נוספות תרם שוהם תרומה רבה לביטחון המדינה, באמצעות קידום שלטון החוק בצבא. בתוך כך, צבר ניסיון עשיר ומגוון בסוגיות משפטיות פליליות וביטחוניות.

עם תום הפרק הצבאי בחייו, מונה הפצ"ר לשעבר שהם לשופט מחוזי והתבלט כשופט פלילי מובהק ומעמיק. בתפקידו זה הוכיח כי אין עליו מורא זולת מורא הדין, פשוטו כמשמעו. במסגרת תפקידו שפט אנשי ארגוני פשיעה מסוכנים ביותר, ועקב כך אף הוגדר כמאויס, והסתובב עם אבטחה תקופה ארוכה ביותר. המחיר האישי הכבד ששילמו הוא ומשפחתו, ראוי לכל הערכה והוקרה, ודאי ביום זה – ונזכור כולנו שמחיר זה נגזר מחתירה בלתי מתפשרת לעשיית משפט צדק ואמת.

לאחר כעשור בבית המשפט המחוזי מונה לבית המשפט העליון, בו הוסיף נדבך וקומה לפסיקת עשרות השופטים שקדמו לו בכהונה הרמה.

פסיקתו של השופט שוהם מאופיינת, בעיניי, בראש ובראשונה, באיזון שבה. איזון בין זכויות נאשמים לזכויות קרבנות עבירה. איזון בין שיקולים לחומרה לשיקולים לקולה. איזון בין ירידה לפרטים ולפרטי פרטים, לבין מבט על ושיקולי רוחב.

מתוך שלל פסקי הדין שניתנו על ידי השופט בפסיקתו הענפה אבקש לעמוד, בתמצית רבה כמובן, על מספר הכרעות משמעותיות, שיותירו חותם של ממש במשפטנו.

התחום הפלילי הוא, כאמור, ללא ספק, תחום מומחיותו הראשונית של השופט שוהם. בתחום זה גילה השופט רגישות רבה לזכויות קבוצות מוחלשות בחברה הישראלית.

פסיקתו האחרונה מהיום, שמטבע הדברים לא הייתה לי עדיין הזדמנות לעיין בה, תעיד כאלף עדים על גישתו. אני יכול לומר שאנחנו נבדוק, בדוק היטב, את אשר אירע בחקירת משטרה.

אך לאחרונה דן השופט שוהם בפרשה שהוגדרה על ידי בית המשפט כ"מסכת של תוהו ובוהו, שכרון של כוח, רוע והשחתה". נדון בה עניינו של אדם שנשא שבע נשים וניהל עמן מערכת יחסים משפילה, תוך שניתק אותן מסביבתן, והטיל עליהן גזרות קשות. בהכרעתו קבע השופט שהם, כי:

"ייתכנו נסיבות [...] בהן השימוש היומיומי שעושה המחזיק באמצעים פסיכולוגיים, רגשיים ופיזיים כדי לבסס ולהעמיק את שליטתו בקורבן גורם לאחרון להאמין, באמת ובתמים, כי אין לו דרך מילוט".

במקרים מסוג זה בהם הקורבן האמין כי אין לו יכולת לעזוב את מחזיקו, חידש השופט שוהם חידוש וקבע כי מתקיימים יסודות העבירה החמורה של "החזקה בתנאי עבדות", שעונשה הוא עד 16 שנות מאסר, וכי ניתן להרשיע בה אף אם לנפגע או נפגעת העבירה הייתה אפשרות "אובייקטיבית" להשתחרר מן המחזיק.

מעבר לחידוש המשפטי החשוב, הרי שמפסק דין זה עולה רגישותו הרבה של השופט שוהם לזכויותיהן ולכבודן של נשים.

עקרון חשוב נוסף נקבע על ידי השופט בהחלטתו בעניין שם טוב, בו עסק בתופעה הקשה של השמצה גסה ופוגענית באינטרנט של עובדי ציבור. בהחלטתו לאשר את מעצר החשודה בתיק, קבע השופט כי פרסומים מכפישים ובוטים כלפי עובדי ציבור שפרסמה החשודה הם בגדר "אלימות מילולית" הניצבת ברף חומרה גבוה ביותר, וכי אין להמעט בחומרת המעשים רק משום שאין מדובר באלימות פיזית. החלטה זו תורמת רבות לחיזוק המאבק בתקיפות המילוליות החריפות נגד עובדי ציבור רבים העושים מלאכתם נאמנה ובמסירות, למען לא יוטל עליהם מורא ולמען יוכלו לעשות תפקידם ללא מורך וללא חת לטובת הציבור.

לצד קביעות חשובות אלה ורבות אחרות בתחום הפלילי, מצודתו של השופט שוהם הייתה פרוסה כמובן אף בתחומי משפט נוספים.

בגדר פסיקתו העוסקת במשפט המנהלי בולט בעיני פסהד שכתב בפרשת גיני. בפרשה זו נדונה סוגיית פרשנות חוק איסור הונאה בכשרות, ועלתה השאלה האם ומתי רשאים מסעדות ובתי עסק להציג מצג לפיו האוכל המוגש בהם עומד בכללי ההלכה, אף שאין בידם תעודת הכשר של הרבנות. השופט שוהם קבע בתמצית כי בית אוכל רשאי להציג לציבור מצג כי האוכל המוגש בו עומד בכללי הכשרות, ובלבד שיבהיר כי בית האוכל אינו מפוקח על ידי הרבנות ולא ישתמש במונח "כשר", שרק הרבנות רשאית לפי החוק להשתמש בו. אכן, פסד זה היווה דעת מיעוט, אך תוך זמן קצר הפכה דעה זו לדעת הרוב, במסגרת בדיון נוסף שהתקיים על פסהד. בכך קבע השופט שוהם הלכה חשובה ביותר בסוגיית ליבה הנוגעת ליחסי דת ומדינה בישראל.

במסגרת פרשה זו גם פסק השופט שוהם כי רק במקרים "נדירים וחריגים" יש להתיר ייצוג מפוצל או נפרד בבגצ לרשות מרשויות המדינה שאינה מסכימה לקבל את פרשנות היועץ המשפטי לממשלה לחוק זה או אחר. זאת, נוכח הסכנות הגלומות בכך לשלטון החוק, ליציבותו, ולאמון הציבור. אכן, יסוד מוסד בשיטתנו היא ההלכה כי על המדינה "לדבר בקול אחד" והשופט שוהם שב וחידד זאת בפסיקתו החשובה.

בפסקי דין אלה ורבים אחרים, בלטו מקצועיותו הרבה של שוהם, מתינותו ונסיונו הרב. מזגו השיפוטי הנעים בלט בדיונים שניהל, ומעל כל אלה היה ברור כי הוא רואה בכל ענין את הסוגייה האנושית, האישית, שמעבר להררי התיקים.

אדוני השופט שהם. ביום זה אנו נפרדים ממך ומודים לך. אני מודה לך בשם היועץ המשפטי לממשלה, עמיתך משך שנים לשורות הפרקליטות הצבאית, שנבצר ממנו להיות כאן היום, אך ביקש למסור את הערכתו הרבה וברכותיו החמות; אני מודה לך בשם פרקליטי המדינה ואנשי השירות המשפטי כולו; ואני מודה לך בשמי שלי - על שנות עשייה ותרומה ארוכות ומבורכות.

אין לי ספק שמדינת ישראל עוד תעזר בשירותיך הטובים. אני מאחל לך בריאות טובה, המשך עשייה פוריה ואושר במישור האישי והמשפחתי.

אבקש לסיים בשיר נפלא שכתב המשורר, הפרופ' אדמיאל קוסמן, בו בחר השופט שהם לפתוח את פסק דינו בעניין העבדות, שאודותיו הרחבתי. בעיני השופט, ובעיני שלי, שיר זה מבטא את מצוקתן של נשים רבות, המצויות בשביה ובצרה, המבקשות להן אך מעט מנוח.

מְבַקֵּשׁ מְקוֹם שְׁקֵט עָלָיו תוֹנַח הַנֶּפֶשׁ.
לְכַמֶּה רְגָעִים בְּלִבְד.
מְבַקֵּשׁ מְקוֹם שְׁיִשְׁמֵשׁ מְדַרְדֵּר לְכַף הַרְגָּל.
לְכַמֶּה רְגָעִים בְּלִבְד.

מְבַקֵּשׁ דְּבוּר אֶחָד, נְקִי, נְעִים וְחַם שְׁיִשְׁמֵשׁ סִפְסָל
מְקַלֵּט, לְמִישָׁהּ, קְרוֹבָה שְׁלִי, יְלָדָה-יוֹנָה, נִפְשֵׁי שְׁלִי
אֲשֶׁר יִצְאָה מִן הַתְּבָה, לְכַמֶּה רְגָעִים, בְּשָׁעוֹת הַבֶּקָר,
וְלֹא מִצְאָה מְאֹז מְנוּחַ לְרַגְלָהּ.

שיר זה יפה הוא לכל אחת ואחת מן הקבוצות המוחלשות בחברה הישראלית, שרבות הן, המבקשות כל אחת מעט מנוח לכף רגלה.

קבוצות של יוצאי אתיופיה, בעלי מוגבלויות, ערבים, דרוזים, בדואים, צ'רקסים, חרדים, להטי"בים, פליטים ועוד ועוד – כל קבוצה מבקשת מעט מנוח לכף רגלה.

אני מקווה כי החברה הישראלית תשכיל למצוא את הדרך לאפשר לכל הקבוצות הללו לחוש שוות זכויות, תאבק לשיפור מעמדן, ותאפשר לכולן למצוא ככר רחבה, בה תוכלנה כולן, כל היונים כולן, למצוא מעט מנוח, מעט שלוה, זו לצד זו.

תודה רבה!